18/03/2022

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ: Η μεγάλη πρόκληση της ιστορίας

/ Γνώμες

Γράφει ο Μιχαήλ Γ. Τρίτος, Ομότιμος Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ

Μέσα σε ένα κλίμα δικαιολογημένου πανηγυρισμού γιορτάζουμε την Κυριακή της Ορθοδοξίας, που είναι η γιορτή της Μιας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας, που είναι ο θρίαμβος της Αλήθειας.

Η Ορθοδοξία είναι η γνήσια προέκταση της Εκκλησίας του Χριστού. Ο πνευματικός χώρος, όπου διδάσκεται ορθά το περιεχόμενο της θείας εξ αποκαλύψεως αλήθειας, βιώνεται το διαρκές παρόν της σωτηρίας και συντελείται η μεταμόρφωση του ανθρώπου και του κόσμου.

Περιεχόμενο της Ορθοδοξίας είναι ο παρατεινόμενος στους αιώνες Χριστός, όπως τον κήρυξαν οι Απόστολοι, όπως τον δίδαξαν οι Πατέρες, όπως τον δογμάτισαν οι Οικουμενικές Σύνοδοι.

Σε όλο το διάστημα της δισχιλιόχρονης ιστορικής της πορείας η Ορθοδοξία αντιμετώπισε κάθε είδους δυσχέρειες. Διήλθε «διά πυρός και σιδήρου», υπέστη επιθέσεις και δέχτηκε διώξεις. Κατά τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο «κλυδωνίζεται, αλλ' ου καταποντίζεται. χειμάζεται, αλλά ναύαγιον ουχ υπομένει. παλαίει αλλ' ουχ ηττάται. πυκτεύει, αλλά ναυάγιον ουχ υπομένει». Ζεθ και νικά διαρκώς η Ορθοδοξία, διότι έχει θεμελιωθεί πάνω στην πέτρα, «η δε πέτρα ην ο Χριστός» (Α' Κορ.α', 5).

Η Ορθοδοξία καθοδήγησε την πνευματική ζωή της ανθρωπότητας. Επέδρασε στη διαμόρφωση του δικαίου, στους κοινωνικούς θεσμούς και στο φιλοσοφικό στοχασμό. Λέπτυνε την τέχνη, ημέρωσε τα ήθη, εξευγένισε το πολιτειακό δίκαιο, ανέβασε τον άνθρωπο στο ανώτατο σκαλοπάτι των αξιών. Η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αξία του ανθρωπίνου προσώπου, η ισότητα των δύο φύλων, το αγαθό της ελευθερίας, οι αγώνες για την παγκόσμια ειρήνη, την καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων και την κοινωνική δικαιοσύνη αποτελούν πολύτιμα δώρα της Ορθοδοξίας στην ανθρωπότητα. Γενικά, η Ορθοδοξία υπηρέτησε με συνέπεια το μεγαλείο του ανθρωπίνου προσώπου σε όλη την απολυτότητα και καθολικότητα με τις οποίες αυτό συνδέθηκε στη χριστιανική ανθρωπολογία. Ο άνθρωπος, ως κορύφωση και συγκεφαλαίωση της θείας δημιουργίας, υπήρξε γι' αυτήν το καθ' όλου περιεχόμενο της αποστολής της στον κόσμο και στην ιστορία της σωτηρίας.

Παρόλο που ο χαρακτήρας της Ορθοδοξίας είναι οικουμενικός και οικουμενική η αποστολή της, κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει την ιδιάζουσα σχέση της με τον ελληνισμό και τα ελληνικά χαρακτηριστικά της. Η Ορθοδοξία συνδέθηκε με τον ελληνισμό με ένα σύνδεσμο αγάπης αιματηρής, θυσίας και θριάμβου. Η Ορθοδοξία μπορεί να μην είναι υπόθεση μόνο της Ελλάδας. Η Ελλάδα όμως είναι υπόθεση της Ορθοδοξίας. Δεν γνωρίζουμε τι μορφή θα είχε η Ορθόδοξη Εκκλησία χωρίς την ελληνική κληρονομιά. Γνωρίζουμε όμως ότι χωρίς την Ορθόδοξη Εκκλησία Ελλάδα δεν θα υπήρχε σήμερα. Ο εθνικός μας ιστορικός Κων/νος Παπαρρηγόπουλος γράφει: «Το ελληνικόν έθνος δεν διεσώθη, τουλάχιστον δεν διέσωσε την ιστορικήν του αξίαν, ειμή δια της μετά του Χριστιανισμού συμμαχίας». Και ο σοφός ιστορικός Σπυρίδων Ζαμπέλιος, σε απόλυτη συμφωνία με τον εθνικό μας ιστορικό, παρατηρεί: «Το όνομα της Ελλάδος άνευ της Ορθοδοξίας δεν ήθελεν ίσως υπάρχει σήμερον ή εντός βιβλιοθηκών και εις σοφών τινών αναμνήσεις».

Η Ορθοδοξία βοήθησε το ελληνικό Έθνος να διατηρήσει την ιστορική του μνήμη και αυτοσυνειδησία και να αξιοποιήσει τα εκλεκτά στοιχεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Εάν σήμερα υπάρχουν κλασσικές σπουδές και

μελέτη της αρχαίας ελληνικής φιλολογίας, αυτό κατά το πλείστον οφείλεται στους μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας, σε πολλά μοναστήρια και αντιγραφικά εργαστήρια, τα οποία διέδωσαν τα έργα των αρχαίων συγγραφέων. Γενικά η Ορθοδοξία συνετέλεσε στην εξυγίανση ή ολοκλήρωση του αρχαίου ελληνικού ανθρωπισμού και πολιτισμού, ο οποίος είχε πολλά κενά, ελλείψεις ή και στίγματα και απέβη η κινητήρια δύναμη, ο μοχλός και η ζωτική εντελέχεια, η οποία ανόρθωσε τον σε φοβερή κατάπτωση ευρισκόμενο ελληνισμό.

Κατά τη βυζαντινή περίοδο η Ορθοδοξία υπήρξε ο συνεκτικός δεσμός, που σφυρηλάτησε τη συνένωση των πολιτών του βυζαντινού κράτους σε μια κοινή εκπολιτιστική προσπάθεια. Όσο και αν μερικοί κακοήθεις ιστορικοί προσπαθούν να εμφανίσουν το Βυζάντιο ως ένα στατικό θεοκρατικό πολιτισμό, η σύγχρονη επιστημονική έρευνα αναγνωρίζει ότι η βυζαντινή αυτοκρατορία δεν είναι δυνατόν να κατανοηθεί χωρίς την Ορθοδοξία. Το ίδιο και ο πολιτισμός των βυζαντινών είναι ακατανόητος χωρίς την Ορθόδοξη Εκκλησία. Το Βυζάντιο προσέλαβε, αφομοίωσε γόνιμα και προήγαγε την κλασσική σκέψη. Ο βυζαντινός ελληνορθόδοξος πολιτισμός αναγέννησε λειτουργικά και πολιτιστικά τις οικουμενικές αξίες του Ελληνισμού. Εδώ εντοπίζεται η λειτουργική σύνδεση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος με την Ορθοδοξία, δηλαδή οι απαντήσεις της χριστιανικής αποκαλύψεως στα υπαρκτικά ερωτήματα του κλασσικού πνεύματος, όπως τις διαμόρφωσαν οι Απολογητές και ύστερα ο Μέγας Αθανάσιος και οι Καππαδόκες Πατέρες.

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας η Ορθόδοξη Εκκλησία διατήρησε την ελληνική παιδεία, καλλιέργησε το ηρωικό πνεύμα με τις θυσίες του κλήρου και ανέστειλε το κύμα του εξισλαμισμού, που ήταν ταυτόχρονα αναχαίτιση του εκτουρκισμού.

Η διατήρηση της ελληνικής παιδείας απετέλεσε πρωταρχικό μέλημα της Εκκλησίας την ταραγμένη αυτή περίοδο, αφού μετά την άλωση μοναδικός πνευματικός φορέας στον τουρκοκρατούμενο ελληνισμό έμεινε η Εκκλησία. Η παιδεία ήταν κατά το πλείστον έργω των κληρικών. Στους καταλόγους των ελληνικών σχολείων και Ελλήνων λογίων, που σύνταξαν ο Ματθαίος Παρανίκας και ο Κων/νος Σάθας τα 2/3 και πλέον των δασκάλων ήσαν ιερωμένοι. Μόνον ο Κοσμάς ο Αιτωλός ίδρυσε περισσότερα από 200 σχολεία, σημερινά δημοτικά, και 30 ελληνικά, πραγματικός άθλος για την εποχή εκείνη.

Πολύτιμες υπήρξαν οι υπηρεσίες της Ορθοδόξου Εκκλησίας κατά τον Μακεδονικό Αγώνα, την μικρασιατική καταστροφή, τον ελληνοιταλικό πόλεμο του 1940, την περίοδο της κατοχής και γενικά σε όλους τους αγώνες της φυλής μας.

Ιδιαίτερα πρέπει να εξάρουμε τον ρόλο της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια ως ενοποιού δυνάμεως και βασικού στοιχείου επιρροής στο γενικότερο πολιτιστικό γίγνεσθαι των χωρών αυτών μετά τις ραγδαίες κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις των τελευταίων ετών, που είχαν ως συνέπεια την πτώση των ολοκληρωτικών καθεστώτων. Σήμερα η Ορθοδοξία είναι η κυρίαρχη πνευματική δύναμη του βαλκανικού χώρου. Σε σύνολο 85.000.000 κατοίκων των Βαλκανίων, οι ορθόδοξοι χριστιανοί ανέρχονται σε 73 περίπου εκατομμύρια.

Η Ορθοδοξία ανταποκρίθηκε σε κάθε πρόσκληση και πρόκληση της Ιστορίας. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ιδιαίτερη εκτίμηση για την Ορθοδοξία και μια αξιοσημείωτη στροφή προς αυτήν. Διαπρεπείς ετερόδοξοι θεολόγοι εκφράζονται με θαυμασμό για το μεγαλείο και την πνευματικότητα της λατρείας της, την εκφραστικότητα της τέχνης της, το θριαμβευτικό αναστάσιμο χαρακτήρα της, τη νηπτικότητα του μοναστικού της ιδεώδους, το δημοκρατικό συνοδικό σύστημα διοικήσεώς της. Ιδιαίτερα εξαίρονται οι λατρεία της Ορθοδοξίας και ο μοναχικός της βίος.

Καθώς μπήκαμε στο νέο ευρωπαϊκό status και αναγκαστικά θα οδηγηθούμε σε έναν πολιτιστικό και πνευματικό συγκρητισμό των λαών της Ευρώπης, η Ορθοδοξία έχει πολλά να προσφέρει όχι μόνον στη διατήρηση της φυσιογνωμίας του εθνικού και πνευματικού μας βίου, αλλά κυρίως ως ζύμη στις αναζητήσεις της Δύσεως. Η Ορθόδοξη Εκκλησία υπήρξε άλλωστε από την αρχή σημαντικός παράγων στη διαμόρφωση της πνευματικής ταυτότητας της Ευρώπης και του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Η Ορθοδοξία, ως η αυθεντική έκφραση της χριστιανικής αλήθειας, υπήρξε καθαρότατη από γήινες προσμίξεις και σκοπιμότητες. Δεν γνώρισε ποτέ ιερή εξέταση, βατικάνεια κρατική εξουσία, αλάθητη καθέδρα, τράπεζα του αγίου πνεύματος, προπαγάνδα της πίστεως με συνακόλουθη ιδεολογική τρομοκρατία, πίνακα απαγορευμένων βιβλίων, υποχρεωτική αγαμία του κλήρου. Ο Μεσαίωνας, με ό,τι η λέξη αυτή υποδηλώνει, υπήρξε γέννημα και ανάπτυγμα της «πολιτισμένης» Δύσεως, αφού στην Ανατολή δεν υπήρξε ποτέ Μεσαίωνας. Η δε αναγέννηση, που διαδέχτηκε τον Μεσαίωνα στη Δύση, υπήρξε καρπός κυρίως των λογίων που κατέφυγαν από την Ανατολή στη Δύση, όπου μεταλαμπάδευσαν τα φώτα της προόδου, που βίωναν οι λαοί της Ανατολής.

Η Ορθοδοξία, που είναι το χριστιανικό μέτρο, δεν αποτελεί μια παρελθοντολογική έννοια, αλλά είναι η δυναμική μεταμόρφωση του εκάστοτε παρόντος. Έχοντας δικά της δοκιμασμένα κριτήρια ηθικής και βιοθεωρίας καλεί τον άνθρωπο της κάθε εποχής να την ακολουθήσει, για να του προσφέρει πληρότητα και ποιότητα ζωής, σωστό κοσμοθεωριακό προσανατολισμό

και πραγματική λύτρωση από την ανεστιότητα του παρόντος, τον πόνο και τον θάνατο.